

СТРУКТУРНИ ТИПОВЕ ИМЕНА НА БЪЛГАРИТЕ ПО ДАНИИ НА ТОПОНИМИЯТА В КАЗАНЛЪШКО

Цанка Константинова

(Народна библиотека "Св. св. Кирил и Методий" – София)

В топонимията на Казанлъшко са регистрирани общо 11930 имена, като от тях 2803 са образувани от антропоними, което представлява 23,4%: от *ЛИ* – 1241 имена (10,4%); от *РИ* – 1322 (11%) и от *Пр* – 240 (2%).

I. От лично име са местни имена (от притежателно прилагателно, от *ЛИ* и съществително): *Божек (чали), Бойкиното, Брутински дол, Деев рът, Добринна могила, Женьов юрт, Кирьова грохот, Лазова, Лалов трап, Лучовото, Мароков дол, Матеева чешма, Пайкин дол, Пунчови колиби, Пърково, Ричовата урва, Робинин дол, Унчовите пътеки* и др.

а) местни имена от старинни български лични имена (като основа на притежателни прилагателни): *Бижева могила* (производно прил. от *Бижо* < *Дабижив*, срв. *Бижа*), *Бондъова припек* (от *ЛИ Боньо* с епентетично *д*, срв. *ЛИ Гандьо* от *Ганьо*, Сели *Миндя*, Великотърновско < *Миндо*), *Брадилския копак* (от старинно *МЛИ Брадил*, като *Станил, Добрил, Божил*), *Гайчовото дере* (притеж. прил. от *Гайчо*, съкратено от *МЛИ Драгай* и *-чо*, както *Дайчо* < *Владайчо*), *Гарьова орел* (производно прил. от *ЛИ Гарьо* е старинно *гар* 'сив'), *Госпаревата стена* (по *ЛИ Гаспар*, със слав. изговор на първото *а* > *о*, както лат. *Augusta* > *Огоста, Asamis* > *Осъм* и под.), *Борилица* (от старинно средновековно *МЛИ Борил* и наст. *-ица*), срв. средновековното владетелско име *Борил* от XI в. в Търново; *Добротински дол* (притеж. прил. от старинно *МЛИ Доброта* по праслав. антропонимичен модел с наст. *-ота*, както Сели *Белотинци* < *Белота* в Монтанско; Сели *Калотина*,

Софийско, от МЛИ *Калота*; подобно на *Доброта*, *Славота*, *Гневота*, *Страхота* – всички старинни праслав. антропоними от VI–VII в.) (вж. И л ч е в, Речник, 1969).

б) топоними, образувани направо от ЛИ, без производни суфикси: *Асен* (от МЛИ), *Бижа* (от притеж. прил. форма на начално име **На Бижа* – нивата, имота, съкратено от старинно ЛИ *Дабижив*), *Драгола* (притеж. от МЛИ *Драгол* с *-ја* с депалатализация на *л*, срв. това старо ЛИ в СелИ *Драгалевци* < *Драгол-ев-ци*, ЖитИ на квартал в София); направо от ЛИ са също топонимите: *Васил*, *Върбана*, *Карà Койо*, *Кордàн*, *Мавродина*, *Манòлът*, *Мартинът*, *Рѣса* (*Хрѣса*), *Тима*, *Тòнчо*, *Трендафил* и др. като някои от тях са вторично членувани по аналогия с апелативите.

в) топоними от андронимни производни притежателни прил. с *-ица*, тук в позиция на лично име: *Арабаджийкиното кладенче*, *Бабин Делинин дол*, *Бабиното Неновчино*, *Влаевчина геран*, *Върбаница*, *Гиргинца*, *Глигорица*, *Демирчин трап*, *Драгийца*, *Жельовчин кръст*, *Златевица*, *Кировчина орях*, *Кольовчения геран*, *Кодювчината нива*, *Малчовчината воденица*, *Неделчовчин Петрова геран*, *Нейковчина кория*, *Николчиния кайнак*, *Райковчината чешма*, *Срѣбкин дол*, *Стойковчината ливада* и др.

г) с предиме: *Баба Бѣра*, *Баба Дòбра*, *Баба Драгана*, *Баба Яна*, *Бабин Делинин дол*, *Бай Стояновата воденица*, *Буба Бекир*, *Дели Алйл*, *Доньорувата воденица*, *Друсколевата нива*, *Дяд Колеви кошари*, *Дядово Славчово*, *Каба Ивановия геран*, *Коджà Мехмед*, *Кьор Костадиновата нива*, *Узун Ибийш*.

д) със следиме: *Алибейова ливада*, *Зейнѣб ненѣ чешмесѣ*.

е) по помашки ЛИ, тип "Асанчо" и "Метко" (*Мехмед*, *Ахмед*): *Аймѣтка*, *Амишевата воденица*, *Асанча*, *Басьови копаѣци*, *Ибуска чешма*, *Исатовия геран*, *Исово*, *Лусковата стена*, *Меймишаа сютлюк*, *Мѣрджовец*, *Мѣрдюва нива*, *Османчов дол*, *Патийш джевиѣз*, *Сюлейманица*, *Умурчорлу*, *Шѣрьов трап*. (вж. Б а л к а н с к и, Чепинско, 1998; С т е ф а н о в, Източнородопски, 1994, с. 54, 88)

II. От прозвище, прякор са имена като: *Боримечковата стена*, *Бузово калѣ*, *Бѣзгелова рѣтлива*, *Бѣзунекѣт*, *Вѣзеловата чешма*, *Гащева вада*, *Големановото*, *Гурлеви вѣрби*, *Гѣрбульовото*, *Дамбълковото*, *Джумеркова колиба*, *Дѣрлевото*, *Еманска могила*, *Ишилгьозѣт*, *Мустакѣра*, *Палешника*, *Пѣркова грамада*, *Рабò-*

ша, Сапòлковата келемjà, Тìхола, Шоймана (от диал. *шойман* 'охлюв'), *Шопова вада, Шюлòша, Щраков кладенец* и др.

Тази особеност е силно изразена в антропонимичната система, откъдето са всички етимони на топонимите. Много от прозвищата и прякорни основи се откриват в Речника на И л ч е в.

III. От родово или фамилно име са имена като: *Аврàмските ливàди, Бàевата чешмà, Базаргjàнова пòтèка, Баликов дрян* (от старинно ЛИ *Балик*), *Бимбалова воденìца, Брадеевото* (онимизирано притеж. прил. от МЛИ *Брадей*, както *Бойкиното*), *Брòнзакова махала* (от РИ *Брòнзаци*, от прил., рум. *брòнза* 'сирене'), *Бòнзарето, Войвòдовия òрех, Вълнàревата могìла, Габрàчева рòтлìна, Гавàзовата нìва, Гавàзовите кавàци, Гавàзовите нìви, Гайдàрова могìла, Гàревата крòша, Гургуловата чешма, Даев кладенец, Даикова воденица, Десков дол, Домбови ниви, Жумерски ниви, Загарчева дребница* (по Пр), *Зеревото, Зипльов трап, Кацаковия кладенец, Консулова могìла, Кутерикови ниви, Малешкова воденица, Мезева локва, Мишайковата* (Мушайковата) *воденица, Мудрòвото кладенче, Немевата чешма, Нихтенова махала, Няпова салкòм, Ойкови азмаци, Парафуев кладенец, Парникова вòрбак, Пегови слонове, Пинчева качка, Пèтровци, Порови ливади, Пòрòвската нива* (по Пр) *Радòнци, Ройлевата бахчия, Ронлев егрек, Руйчеви градини, Руневия кладенец, Руюви орници, Ряпова кладенец, Синкова мост, Скòрчев дол, Сомово дере, Сталейкова чука, Стардински дол, Старцова рòтлина, Старцов дол, Таралешковата чешма, Тарòвия коренак, Трингова кория, Трупчевата чешма, Тутов бент, Тутуров трап, Фòрòвата поляна, Хòдев кладенец, Хòрлòвата чука, Цуцова мандра* (от *Цуцула* – куманско-печенежко име), *Чейов камòк, Черкулова козарня, Щапов кладенец, Щаповото*, срв. К о в а ч е в, Фамилни имена, 1999; А н г е л о в а - А т а н а с о в а, Общ поглед, 1999.

а) с предиме, тип: *Брàтя Ангелови, Брàтя Драгàнови, Брàтя Рàдеви*.

б) по бащини имена с функция на родово-фамилни имена: *Аджòлови òрехи, Арабòлловия клàденец, Байкòдолови лозjà, Бìчеоолу, Бìчоолу, Бòнчоолу, Гагàовата нìва, Гàнеоловата воденìца, Гèгооловите могìли*.

в) по помашки РИ: *Бòблòвата нìва, Велìолов конàк, Гàщева*

в̀а̀да, Га̀ц̀ьовата мо̀г̀ѝла, Га̀ц̀ьовите н̀ѝви, Га̀ц̀ьов к̀ла̀дѐнѐц, А̀л̀ѝшевата чѐш̀м̀а.

Изводът е, че между туркмените е имало и заварено българско население, продължило дълго своята помашка битност и българска реч.

г) топонимични съчетания, в които първият компонент е ФИ или РИ, образувано от бълг. ЛИ или Пр с *-оолу* от тур. *ođlu* 'син на', изафетна форма от *ođil* 'син': *Гегооловите мо̀г̀ѝли, Да̀нгоо̀лу-в̀ия к̀а̀й̀н̀а̀к, Да̀шоо̀лу, Дра̀ганчоо̀лу, Ѐнео̀лу, Ко̀йчоо̀лу к̀ла̀дѐнѐц*; потурчени с окончание за мн. ч. *-лар* в *-олар*: *А̀тла̀ри, Б̀ра̀тоо̀лар, Ва̀тоо̀лар, Га̀гао̀вата н̀ѝва, Гѐнчоо̀лар, До̀йму̀шл̀а̀ри, Дра̀гн̀ьо̀лар-Н̀ѝвите, Ѝва̀нчоо̀лар, Лѐнкоо̀лар, Су̀фил̀а̀ри.*

д) старинни родови имена на *-цех*; скланят се по местоименното склонение, родителен падеж с елизия на *-х*. Би могло да се допусне, че в един късен исторически момент формите са били живи в някои помашки общности; в случая имената на *-це(х)* са свидетелство за стара помашка предистория на някои от турските / тюркменските селища; отделни имена са запазени и в балкански селища, като *Сливито*, вж. МИ *Аличенца, Байц* по старо българско РИ **Байцех*. (за тях повече вж. Х р и с т о в, Маданско, 1964, с. 63–64)

е) с матронимни фамилни имена: *р̀мината мо̀г̀ѝла, Дза̀н-кѝното, До̀бру̀йчѝна ѐндѐк, Ст̀о̀йкин К̀о̀лъо̀вата дрѐбн̀ѝца.*

Топонимни афикси при имената

Както българските имена, така и имената от турски произход, се образуват с наставки, които изпълняват топонимична функция, наричани за по-кратко топонимични наставки. С тях топонимите се субстантивират.

Словообразуване при местни имена с домашен произход:

а) Имена, образувани с топон. суфикс: а) *-ец*: *Бо̀гданѐц, Вла̀ш-кѝнѐц, Ка̀рад̀имѐц, Шѝшм̀а̀нѐц.*

б) Имена със суфикс *-ов-ец*: *Бо̀с̀ил̀ко̀вѐц, Дѝмо̀вѐц, Й̀до̀во̀вѐц, Мо̀м̀ч̀ѝло̀вѐц, Па̀т̀ѝжѐвѐц, По̀по̀вѐц, Ст̀о̀йко̀вѐц, То̀йко̀вѐц.*

Имената с наставка *-ец* са изключително старинни; наставката е от праслав. език и е жива докъм XVI–XVII в.

- с турски основи: *Ма̀хм̀у̀тѐвѐц, Мѐрд̀ж̀а̀но̀вѐц, Мѐрд̀ж̀о̀вѐц*; това ще да са помашки имена, създадени на българска почва.

в) Имена с *-ев-еи*: *Михалевец, Радичевец, Хаджиевец*.

II. Имена, образувани от антропоними с топонимни суфикси:

а) Имена, образувани с топон. суфикс *-ица* в онимна функция: *Атанасца, Богдстрица, Борйлица, Върбаница, Глигдрица, Драгййца, Драгдлца, Затуйца, Радуйица, Раманица*; б) *-(ов)-ица*; *-(ев)-ица*: *Едровица, Златевица, Златьовица, Трйчковца*.

С *-ица* се образуват едни от най-старинните имена в Казанлъшката топонимия; наставката е от праславянски език, производителна докъм XVI в., което обяснява и образуванието на българска почва имена от турски етимони.

III. Имена с други наставки:

а) *-ово, -ево*: *Тошеково, Радуловото* и др.

б) имена с наст. *-иш* < праслав. *-iš*: *Пашишов орех* (с обеззвучаване на *ш* < *ж* по подобие на апелативи, завършващи на етимологично *-ж*), *-ош*: *Малош*; *-еш*: *Добреш*.

в) родително-винителни притежат. форми: *Киря* (от **На Киря*), *Светого Николая, Тихола* (на **На Тихола*), *Томуша, Черняга*.

IV. Имена, образувани с редки старинни наставки:

а) Имена с наст. *-йь* (по *З а и м о в*, Български географски имена с *-йь*, 1973): *Богдстри, Братан, Васил, Гаврайла, Драганка, Драксиновска чука, Киря, Кузмана, Лазара, Марин дол*. Производителността на *-йь* се определя докъм XI в. По тази особеност, предвид немалкото имена с тази наставка, Казанлъшката топонимия се представя като една от старинните сред проучените досега.

б) местни имена с рядката вече умалителна наставка *-ек* (от праслав. **-ькъ*): *Балёковата мандра, Божёк чали, Тдшеково* (всички образувани по модел “Тиханек”, срещани в Копривщенско); срв. при *З а и м о в*, Местните имена в Панагюрско, 1977, с. 50: *Бинджек, Боеков рът, Данековата стубла, Дошеков бряг, Минек подслон*. Това разширява ареала на *-ек* от Панагюрско до Казанлъшко.

в) Имена с наст. *-ка*: *Аврамка, Бёрка, Бёрка, Драганка, Калоянка, Карайванка, Чолачка* и др. В синхронен план наставка *-ка* образува топоними сравнително отскоро, след прекратяване производството на наставка *-ица*, т. е. условно откъм XVI–XVII в.; в онимнопроизводителен план е жива и до днес.

V. Имена, образувани с жителски наставки (ЖитИ)

а) Имена с наст. *-ци*: *Димовци, Дунавци, Радунци, Торбалайци*.

б) Имена с наст. *-ев(ь)ци, -ов(ь)ци*: *Петровци, Поповци, Ралевци*, срв. З а и м о в, Заселване, 1967.

Разгледана откъм ономообразователен суфиксален тип, Казанлъшката топонимия е старинна, с посочените основни форманти: *-ец, -ица, -јъ, -ка*. Върху тази старинна топонимия оказва влияние и турскоезичното население в района, поради което в някои топонимични съчетания се регистрира взаимното влияние на двата структурни модела.

Относно връзката на ономастиката, и най-вече на топонимията с историческата наука, е интересно да се отбележи публикуваната от С т о я н о в, История, 2000, в която авторът посочва неславянска, кумано-печенежка антропонимика в българските земи през XV век. Някои от топонимите на Казанлъшко се оказват с еднакви основи, каквито са посочени в имена, интерпретирани в труда на В. Стоянов: *Балик, Кордан, Бадък, Бах, Бахо, Боко, Шишман* и др. При антропоними с неславянска етимология или при имена с неясен произход се дава възможност за по-различни сравнения чрез тюркски и ирански езици, без да се налагат категорични етимологии, а проучването предлага достатъчно поводи за размисъл. Друго изследване на славянската лексика във византийски и сръбски документи е трудът на Т а с е в а, Българска топонимия, 1998. Авторката посочва и някои антропоними, които имат славянски произход, като: *Берков требеж, Богдан, Богданова нива, Борък (Борка), Боянов хрид, Будилова нива, Василиева нива, Ватова крушка, Воеводина нива, Ганов дол, Гойчева нива, Голуша, Дамянови драси, Димитров дол, Добриня, Драганово лозе, Драгова нива, Дразова нива, Дядославова нива, Дянково, Иванова нива, Кнежеве ниве (Къненжева нива), Лази, Марино селище, Матаново лозие, Новакова нива, Павлов кръст, Петрово, Радина нива, Радов кръст, Радуша, Ранкова нива, Свети Никола, Славово лозие, Станково лозе, Станчев сад, Стипан дол, Татенова поляна, Тудоров дол, Унчово* и др. Тези имена намират аналогични примери и в Казанлъшката топонимия и при уточняване на местни имена със славянска етимология могат да се ползват регистрираните такива от значително по-ранен период във византийски и сръбски документи, като се имат предвид и изследванията на различни учени върху славянската

лексика, срв. Д у р и д а н о в, Състояние, 2002.

С проучването на Казанлъшката топонимия българската ономастика се обогатява с нови сведения за топонимията на една от големите околии в българската територия, като се продължава традицията на досегашните топонимични проучвания. По данни на описаните имена Казанлъшка околия се представя като една от най-старинните в българската езикова история.

ИЗПОЛЗВАНА ЛИТЕРАТУРА

- А н г е л о в а - А т а н а с о в а, Мария. Общ поглед върху словообразователната специфика на българските фамилни имена, 1999; Съдбата на календарните имена през периода 1981 – 1990. – В: Състояние и проблеми на българската ономастика. Т. 4, 1999; Т. 5. Велико Търново, 2002.
- Б а л к а н с к и, Годор. Местните имена на Чепинското краище (Велинградско). Велико Търново, 1998.
- Д у р и д а н о в, Иван. Състояние и перспективи на ономастиката в България. – В: Състояние и проблеми на българската ономастика. Т] 6. Велико Търново, 2002.
- З а м о в, Йордан. Български географски имена с – *ъ*. С., 1973; Български именник. 2. изд. С., 1994; Заселване на българските славяни на Балканския полуостров. Проучване на жителските имена в българската топонимия. С., 1967; Местните имена в Панагюрско, 1977, с. 50.
- И л ч е в, Ст. Речник на личните и фамилни имена у българите. С., 1969.
- К о в а ч е в, Николай. Фамилни имена в окръжния град Ловеч до 1980 година. – В: Състояние и проблеми на българската ономастика. Т. 4. Велико Търново, 1999; Честотно-тълковен речник на личните имена у българите. С., 1987.
- С т е ф а н о в а, В., Ив. С т е ф а н о в. Източнородопски местни имена. Кърджали, 1994.
- С т о я н о в, Валери. История на изучаването на Codex Cumanicus. Куманско-печенежки антропони в България през XV век. С., 2000.
- Т а с е в а, Лора. Българска топонимия от гръцки и сръбски средновековни документи, С., 1998.
- Х р и с т о в, Г. Местните имена в Маданско, С., 1964.